

مقطع تحصیلی: کاردانی ■ کارشناسی □ رشته: معماری داخلی ترم: اول سال تحصیلی: ۱۳۹۸-۱۳۹۹

نام درس: جامعه شناسی عمومی نام و نام خانوادگی مدرس: مرضیه ذوالفقاری

آدرس email مدرس: marzieh.zolfaghari@gmail.com تلفن همراه مدرس: ۰۹۱۲۹۳۰۴۱۸۹

جزوه درس جامعه شناسی عمومی مربوط به هفته : ششم ■ هفتم □

text: دارد ■ ندارد □ voice: دارد □ ندارد ■ power point: دارد □ ندارد ■

تلفن همراه مدیر گروه: ۰۹۱۹۴۴۲۰۰۴

روش شناسی پژوهش

فهمیدن علت و معلول

یکی از اصلی ترین مسائلی که باید در روش شناسی پژوهش به آن پرداخت، تحلیل رابطه میان علت و معلول است. رابطه علی میان دو رویداد یا وضعیت، رابطه ای است که در آن یک رویداد یا وضعیت موجب پیدایش دیگری می شود. اگر ترمز دستی اتومبیلی که در سرازیری ایستاده آزاد شود، اتومبیل رو به پایین حرکت خواهد کرد و رفته رفته سرعت می گیرد. آزاد کردن ترمز دستی علت این اتفاق بود. دلایل این امر را می توان با ارجاع به اصول فیزیکی مندرج در آن به آسانی درک کرد.

جامعه شناسی همانند علوم طبیعی بر این فرض استوار است که همه رویدادها علتی دارند. زندگی اجتماعی ترتیب تصادفی رویدادهایی نیست که بدون نظم یا دلیل رخ دهند. یکی از اصلی ترین وظایف پژوهش جامعه شناسی شناسایی و تشخیص علتها و معلولها همراه با تفکر نظری است.

همبستگی و علیت

همبستگی به معنای وجود رابطه قاعده مند میان دو دسته از رویدادها یا دو متغیر است. متغیر هر صفتی است که بر حسب آن افراد یا گروهها با هم فرق داشته باشند. سن، تفاوت درآمد، تفاوت نرخ جرائم و تفاوت های طبقاتی از

جمله متغیرهای پرشماری هستند که جامعه شناسان مطالعه می کنند.

شاید به نظر برسد که وقتی دو متغیر همبستگی نزدیکی با هم داشته باشند؛ قاعدتا یکی باید علت دیگری باشد اما غالباً چنین نیست. در بسیاری از همبستگی‌ها هیچ رابطه علت و معلولی میان متغیرها وجود ندارد. برای مثال در دوره پس از جنگ جهانی دوم می‌توان همبستگی نیرومندی بین کاهش استفاده از پپ و کاهش تعداد کسانی که مرتباً به سینما می‌روند پیدا کرد. هیچ یک از این دو متغیر علت دیگری نیست.

البته موارد بی شماری هم هستند که رابطه همبستگی ناشی از رابطه علت و معلولی بین متغیرها است.

روش‌های پژوهش

قوم نگاری

قوم نگاری به معنای مطالعه بدون واسطه مردم و گروه‌ها در طول یک دوره زمانی است. پژوهشگر از طریق مشاهده مشارکتی و مصاحبه، مطالبی را درباره رفتار اجتماعی آن مردم و گروه‌های مختلف می‌آموزد. پژوهش قوم نگاری در پی مشخص کردن معنایی است که در زیر سطح ظاهری کنش‌های اجتماعی نهفته هستند. این کار از طریق شرکت مستقیم پژوهشگر در تعاملات اجتماعی صورت می‌گیرد. جامعه شناسانی که به پژوهش قوم نگاری دست می‌زنند ممکن است به مدت چندین ماه و یا حتی چند سال با یک گروه، سازمان یا اجتماع کار یا زندگی کنند. پژوهشگر غالباً نقش فعالی در فعالیت‌های روزانه آن‌ها بر عهده می‌گیرد، رویدادهایی را که در اطراف او رخ می‌دهند مشاهده می‌کند و جویای توضیح و تبیینی (علت یابی) برای تصمیم‌ها و رفتارها می‌شود.

پژوهشگر قوم نگار فقط نمی‌تواند در یک اجتماع حضور داشته باشد. او باید حضور خود را برای اعضای اجتماع توضیح داده و توجیه کند. اگر این پژوهشگر بخواهد به نتایج ارزشمندی دست یابد؛ باید بتواند همکاری اعضای اجتماع را جلب کند و در طول دوره تحقیق خود این تفاهم و همکاری را ادامه دهد. فرایند پذیرفته شدن قوم نگار در یک اجتماع ممکن است دشوار و طولانی شود اما غالباً قوم نگاران می‌توانند روابط اعتماد آمیزی با اعضای این

گروه‌ها برقرار کنند. گاهی اوقات پژوهشگر عملاً یکی از اعضای اجتماع مورد نظر می‌شود. در بعضی از موارد نیز او به عنوان پژوهشگر پذیرفته می‌شود اما همچنان یک غریبه تلقی می‌شود.

تا مدت‌ها رسم بر این بود که در پژوهش‌های مبتنی بر مشاهده مشارکتی هیچ توضیحی درباره مسائل و مشکلاتی که باید از پیش پا برداشته می‌شد، بیان نمی‌شد. اما اخیراً در یادداشت‌ها و خاطرات منتشر شده محققان در این زمینه صراحت بیشتری دیده می‌شود. بسیار زیاد پیش می‌آید که محقق باید با احساس تنهایی و غربت خویش کنار بیاید. به عبارت بهتر، انطباق یافتن با اجتماع یا متن و زمینه اجتماعی که فرد واقعا به آن تعلق ندارد کار آسانی نیست. ممکن است پژوهشگر دائماً با یأس و ناکامی روبرو شود چون اعضای گروه از صحبت‌های صادقانه درباره خودشان پرهیز می‌کنند. پرس و جوهای مستقیم شاید در بعضی از مواقع با آغوش باز پذیرفته شود اما در باقی اوقات نیز با سکوت سردی روبرو شود. برخی از تحقیقات حتی ممکن است که خطرناک باشند. به عنوان مثال، پژوهشگری که در مورد بزهکاران مطالعه می‌کند شاید خبرچین پلیس محسوب شده و یا ناخواسته درگیر زد و خورد با گروه‌های رقیب شود.

مزایا و محدودیت‌های قوم‌نگاری

اگر قوم‌نگاری با موفقیت به انجام برسد در مقایسه با اکثر روش‌های پژوهشی دیگر اطلاعات غنی تری درباره زندگی اجتماعی به دست می‌دهد. وقتی ما متوجه می‌شویم که دیدگاه درونی هر گروه چیست و آن‌ها امور جهان را چگونه می‌بینند؛ احتمالاً بهتر می‌توانیم بفهمیم که چرا اعضای آن گروه به صورتی مشخص رفتار می‌کنند.

قوم‌نگاری را غالباً نوعی پژوهش کیفی قلمداد می‌کنند زیرا با ادراکات ذهنی بیش از داده‌های عددی سروکار دارد. قوم‌نگاری در مقایسه با اکثر روش‌های پژوهشی دیگر انعطاف پذیری بیشتری به پژوهشگر می‌دهد. پژوهشگر می‌تواند خود را با وضعیت‌های جدید و خلاف انتظار تطبیق دهد و هر مسیری را که مناسب می‌داند پیش بگیرد.

اما پژوهشگر قوم‌نگار با محدودیت‌هایی مواجه است. به عنوان مثال اینکه فقط گروه‌ها و یا اجتماعات نسبتاً

کوچک را می‌تواند مطالعه کند.

همچنین توانایی و مهارت پژوهشگر در جلب اعتماد افراد مورد مطالعه، اهمیت زیادی در این نوع تحقیق دارد. بدون چنین مهارتی بعید است که تحقیق حتی سر سوزنی به پیش برود. عکس این وضعیت نیز ممکن است. شاید پژوهشگر چنان با گروه مورد مطالعه خود یکی شود که بیش از حد به یک عضو خودی تبدیل شود و دیدگاه و چشم انداز مشاهده گر بیرونی را از دست بدهد.

پیمایش

هدف پیمایش گردآوری داده‌هایی است که بتوان آن‌ها را تجزیه و تحلیل آماری کرد تا الگوهای منظم و تکراری آشکار شوند. اگر ابزارها و روش‌های پیمایش به خوبی ساخته و پرداخته شده باشند؛ همبستگی‌های یافته شده در پیمایش را می‌توان به جمعیت بزرگ تری تعمیم (گسترش) داد.

پژوهش قوم‌نگاری بهترین راه برای مطالعه ژرف برش‌های کوچک زندگی اجتماعی است. در حالیکه پژوهش پیمایشی نیز معمولاً اطلاعاتی تولید می‌کند که ژرفا و جزئیات مشروح چندانی ندارند اما معمولاً می‌توان آن‌ها را به حیطه بسیار وسیع تری نسبت داد.

ابزار اصلی گردآوری اطلاعات در پیمایش

پرسشنامه

در پیمایش غالباً پرسشنامه ابزار اصلی گردآوری اطلاعات است. پرسشنامه‌ها را یا شخص پژوهشگر از طریق صحبت با پاسخگویان تکمیل می‌کند و یا از طریق پست، ایمیل و فضای مجازی برای افراد فرستاده می‌شود. در پیمایش‌ها معمولاً از دو نوع پرسشنامه استفاده می‌شود. پرسشنامه‌هایی که حاوی سوالات بسته هستند که فقط چند پاسخ ثابت به آن‌ها می‌توان داد. مانند «بله»، «خیر» و یا «به احتمال زیاد»، «احتمال دارد»، «به احتمال کم»، «اصلاً احتمال ندارد». نوع دوم پرسشنامه‌ها پرسش‌های باز نامیده می‌شوند. در این نوع پاسخگویان مجال بیشتری برای بیان

دیدگاه‌های خود دارند. زیرا آن‌ها مجبور به انتخاب پاسخ‌های از پیش تعیین شده‌ای نیستند. پرسشنامه‌های باز اطلاعات مشروح تری از پرسشنامه‌های بسته به دست می‌دهند. پژوهشگر می‌تواند با دنبال کردن پاسخ‌ها به سطوح ژرف تری از افکار و عقاید پاسخگویان دست یابد.

سوال‌های پرسشنامه معمولاً به شکلی تدوین و تنظیم می‌شود که گروهی از پژوهشگران بتوانند به شیوه از پیش تعیین شده واحدی، پرسش‌ها را مطرح و پاسخ‌ها را ثبت کنند. همه سوال‌ها باید برای پژوهشگران و پاسخگویان قابل درک باشند.

در طراحی پرسشنامه‌ها باید به ویژگی‌های پاسخگویان نیز توجه داشت. آیا آن‌ها متوجه نکته مورد نظر پژوهشگر در هر سوال معینی خواهند شد؟ آیا آن‌ها اطلاعات کافی برای پاسخ دادن به سوالات را دارند؟

مزایا و محدودیت‌های پیمایش

پیمایش به چندین دلیل در پژوهش‌های جامعه‌شناختی کاربرد گسترده‌ای دارد. پاسخ‌های داده شده به پرسشنامه‌ها را آسان‌تر از داده‌های سایر روش‌های پژوهشی می‌توان تحلیل کرد، تعداد انبوهی از مردم را می‌توان مورد مطالعه قرار داد، اگر بودجه کافی در اختیار پژوهشگران قرار گیرد آن‌ها می‌توانند مؤسسه‌های تخصصی تحقیق پیمایش را برای جمع‌آوری پاسخ‌ها به کار گیرند.

در هر حال برخی از جامعه‌شناسان جزو منتقدان و مخالفان روش پیمایشی هستند. زیرا میزان پرسش‌های بی‌پاسخ گاهی زیاد است، به دقت و صحت پاسخ‌ها به طور کامل نمی‌توان اعتماد کرد و همچنین پرسشگران درباره افرادی که به پرسش‌ها پاسخی نمی‌دهند اطلاعاتی ندارند.

آزمایش

آزمایش به معنای آزمون کردن یک فرضیه در شرایط کاملاً کنترل شده‌ای است که توسط محقق ترتیب داده می‌شود. از آزمایش غالباً در علوم طبیعی استفاده می‌شود چون مزیت‌های مهمی نسبت به سایر روش‌های پژوهشی

دارد. در یک وضعیت آزمایشی پژوهشگر می‌تواند همه شرایط مورد مطالعه خویش را بصورت مستقیم کنترل کند. دامنه کاربرد روش آزمایشی در جامعه شناسی نسبت به علوم طبیعی بسیار محدود است. فقط گروه‌های کوچکی را می‌توان وارد یک محیط آزمایشگاهی کرد و در چنین آزمایش‌هایی افراد می‌دانند که تحت مطالعه‌اند و ممکن است رفتار طبیعی نداشته باشند.

با این حال گاهی می‌توان در جامعه شناسی به نحو مفیدی از روش‌های آزمایشی استفاده کرد. آزمایش فیلیپ زیمباردو که زندان ساختگی ایجاد کرد و به برخی از دانشجویان داوطلب نقش نگهبان و به برخی دیگر نقش زندانی داد؛ مثال خوبی از کاربرد آزمایش در جامعه شناسی است. هدف او این بود که ببیند ایفای این نقش‌های متفاوت تا چه حد موجب تغییر رفتارهای دانشجویان می‌شود. نتایج این پژوهش برای محققان تکان دهنده بود. دانشجویانی که نقش نگهبان را بر عهده داشتند به سرعت خلق و خوی امرانه و مقتدرانه‌ای پیدا کردند. آن‌ها نسبت به زندانیان خصومتی واقعی بروز می‌دادند، مرتب به آن‌ها امر و نهی می‌کردند، ناسزا می‌گفتند و آن‌ها را مورد تمسخر قرار می‌دادند. در مقابل زندانیان آمیزه‌ای از بی تفاوتی و گردن کشی بروز می‌دادند که در میان زندانیان واقعی نیز به وفور دیده می‌شود. این آثار چنان مشهود بود و میزان تنش چنان بالا گرفت که این آزمایش به ناچار در همان مرحله ابتدایی متوقف شد. اما نتایج مهمی به دست آمد. زیمباردو نتیجه گرفت که طرز رفتار در زندان‌ها بیشتر تحت تأثیر نفس ماهیت و سرشت ساختار زندان است تا تحت تأثیر ویژگی‌های کسانی که در آنجا هستند.

تاریخچه زندگی

تاریخچه زندگی بر خلاف آزمایش مختص جامعه شناسی و سایر علوم اجتماعی است. تاریخچه زندگی مرکب از اطلاعات زندگینامه‌ای است که درباره افراد خاصی تألیف می‌شود و معمولاً به شیوه‌ای است که خود این افراد به یاد می‌آورند. مطالعه تاریخچه زندگی فقط به خاطرات مردم متکی نیست. منابعی مثل نامه‌ها، گزارش‌ها و روزنامه‌ها نیز برای گسترش بخشیدن و کنترل اعتبار اطلاعات به دست آمده از افراد مورد استفاده قرار می‌گیرند.

جامعه‌شناسان درباره ارزش روش تاریخیچه زندگی دیدگاه‌های متفاوتی دارند. بعضی معتقدند که این روش برای تهیه اطلاعات مفید چندان قابل اتکا نیست در حالیکه عده‌ای دیگر معتقدند که با این روش بینش و بصیرتی به دست می‌آید که با هیچ روش دیگری مقذور نمی‌شد.

تاریخیچه زندگی در چند مطالعه بسیار مهم با موفقیت به کار رفته است. یکی از این مطالعات اولیه «دهقان لهستانی در اروپا و امریکا بود که توسط دبلیو توماس و فلوریان زنانیکی انجام شد و بین سال‌های ۱۹۱۸ و ۱۹۲۰ در پنج جلد منتشر شد. آن‌ها توانستند شرح و روایتی از تجربه مهاجرت به دست دهند که بدون استفاده از مصاحبه‌ها، نامه‌ها و مقاله‌های روزنامه‌ها هرگز به چنین سطحی از کمال و ظرافت نمی‌رسید.

تحلیل تاریخی

داشتن نگرش تاریخی غالباً برای پژوهش‌های جامعه‌شناختی حیاتی و ضروری است. چون ما نیازمند چشم‌اندازی زمانی هستیم تا اطلاعاتی را که درباره مسئله معینی گردآوری کرده‌ایم را درک کنیم. پاره‌ای از دوره‌های تاریخی را در صورتیکه هنوز بازماندگانی داشته باشند، می‌توان به صورت مستقیم مطالعه کرد. پژوهش در تاریخ شفاهی به معنای مصاحبه با مردم درباره رویدادهایی است که آن‌ها در مراحل پیشین زندگی خود شاهد آن بوده‌اند. اینگونه پژوهش‌های مستقیم فقط می‌تواند به اندازه طول عمر افراد به عقب بازگردد اما اسناد و اطلاعات قدیمی‌تر که ثبت و ضبط شده‌اند نیز به عنوان منابع تاریخی و جامعه‌شناختی اهمیت فزاینده‌ای کسب می‌کنند. در سایر موارد جامعه‌شناسان درباره دوره‌های پیشین به استفاده از اسناد و مدارک مکتوب متکی هستند که اغلب در مجموعه‌های ویژه کتابخانه‌ها و یا آرشیوهای ملی نگهداری می‌شوند. نمونه جالبی از پژوهش اسنادی درباره یک موضوع تاریخی مطالعه آنتونی اشورت جامعه‌شناس درباره جنگ در سنگرها در جریان جنگ جهانی اول است. اشورت در پی تحلیل این نکته بود که برای مردانی که مجبور بودند زیر آتش بی وقفه دشمن طاقت بیاورند و هفته‌ها در چند و جب جا کنار هم باقی بمانند، زندگی کردن چگونه است. او از اسناد و مدارک گوناگونی استفاده کرد که عبارت

بودند از: منابع رسمی تاریخ جنگ که درباره تقسیم بندی‌های نظامی آن دوران مطالبی نوشته بودند، نشریات رسمی آن دوره، یادداشت‌هایی که تک تک سربازان به صورت غیررسمی برای خود نگه داشته بودند و گزارش‌های شخصی افراد درباره تجربیات زمان جنگ. اشورت با استفاده از تمام این موارد توانست توصیف مفصل و مشروحی درباره زندگی در سنگرها به عمل بیاورد. او پی برد که اکثر سربازها خودشان تصمیم می گرفتند که چه هنگام و چه مقدار درگیر نزاع با دشمن شوند و اغلب فرمان مافوق خود را نشنیده می گرفتند.